

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΑΚΗΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

**ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΣΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ
ΚΑΙ ΘΡΑΚΗ
4, 1990**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1993

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μανόλης ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Το χρονικό της Βεργίνας	1
Στέλλα ΔΡΟΥΓΟΥ, Βεργίνα: ιερό Μητέρας των Θεών - Κυβέλης	5
Χρυσούλα ΣΑΑΤΣΟΓΛΟΥ-ΠΑΛΙΑΔΕΛΗ, Βεργίνα 1990. Ανασκαφή στο ιερό της Εύκλειας	21
Αγγελική ΚΟΤΤΑΡΙΔΟΥ, Βεργίνα 1990. Ανασκαφή στο νεκροταφείο και στο βορειοδυτικό τμήμα της αρχαίας πόλης	<u>35</u>
Νικόλαος ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, Ο Άγιος Νικόλαος Πύλης (Βίνενης)	45
Μαρία ΛΙΛΙΜΠΑΚΗ-ΑΚΑΜΑΤΗ - Ιωάννης ΑΚΑΜΑΤΗΣ, Ελληνιστική πόλη στη Φλώρινα	67
Γεωργία ΚΑΡΑΜΗΤΡΟΥ-ΜΕΝΤΕΣΙΔΗ, Ανασκαφή Αιανής 1990	75
Χριστίνα ΖΙΩΤΑ - Άννα ΚΑΛΟΓΗΡΟΥ - Μιχάλης ΦΩΤΙΑΔΗΣ - Αρετή ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ, Κίτρινη Λίμνη, τέσσερα χρόνια έρευνας	93
Αρετή ΧΟΝΔΡΟΓΙΑΝΝΗ-ΜΕΤΟΚΗ, Από την έρευνα στην παραποτάμια-παραλίμνια περιοχή του Αλιάκμονα	105
Μαρία ΣΙΓΑΝΙΔΟΥ - Κωνσταντίνος ΤΡΟΧΙΔΗΣ, Η σχολή του Αριστοτέλους στη Μίεζα	121
Βασιλική ΜΙΣΑΗΛΙΔΟΥ-ΔΕΣΠΟΤΙΔΟΥ, Από το νεκροταφείο της αρχαίας Μίεζας	127
Ιωάννης ΑΚΑΜΑΤΗΣ, Η αγορά της Πέλλας	143
Αναστασία ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Έδεσσα 1990. Σωστική ανασκαφή στο επί της οδού Κοραή οικόπεδο Μπογδάνη	155
Παύλος ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ - Παναγιώτης ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Νεολιθικές έρευνες στα Γιαννιτσά και στην περιοχή τους	169
Δημήτριος ΠΑΝΤΕΡΜΑΛΗΣ, Η ανασκαφή του Δίου	187
Θεοδοσία ΣΤΕΦΑΝΙΔΟΥ-ΤΙΒΕΡΙΟΥ, Δίον: Η οχύρωση της όψιμης αρχαιότητας	195
Σεμέλη ΠΙΝΓΙΑΤΟΓΛΟΥ, Το ιερό της Δήμητρας στο Δίον: Ανασκαφή 1990	205
Γεώργιος ΚΑΡΑΔΕΔΟΣ, Το υδραγωγείο και η κεντρική δεξαμενή του αρχαίου Δίου	217

Αριστοτέλης ΜΕΝΤΖΟΣ, Η κοιμητηριακή ή έξω των τειχών βασιλική του Δίου	231
Ματθαίος ΜΠΕΣΙΟΣ, Ανασκαφή στο βόρειο νεκροταφείο της Πύδνας 1990	241
Ευτέρπη ΜΑΡΚΗ, Σωστική ανασκαφή στο αγροτεμάχιο 575 Πύδνας Μακρυγιάλου 1990	247
Ιωάννης ΚΑΝΟΝΙΔΗΣ, Σωστική ανασκαφή στο χώρο της πλατείας Κυπρίων Αγωνιστών (Διοικητηρίου)	259
Γεώργιος ΧΟΥΡΜΟΥΖΙΑΔΗΣ, Η Τούμπα και ο «Ασιατικός Τρόπος Παραγωγής»	269
Ιωάννα ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ - Δημήτρης ΚΥΡΙΑΚΟΥ - Ευαγγελία ΚΥΡΙΑΤΖΗ - Arturo VARGAS, Ανασκαφή Τούμπας Θεσσαλονίκης 1990. Οι εργασίες στην πλαγιά της Τούμπας	277
Αθανασία ΚΡΑΧΤΟΠΟΥΛΟΥ - Κοσμάς ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ, Ανασκαφή Τούμπας 1990. Οι εργασίες στην κορυφή της Τούμπας	289
Κώστας ΣΟΥΡΕΦ, Τούμπα Θεσσαλονίκης: ανασκαφές στην οδό Καλαβρύτων	299
Μιχάλης ΤΙΒΕΡΙΟΣ, Αρχαιολογικές έρευνες στη διπλή τράπεζα της Αγχιάλου (Σίνδος) κατά το 1990	315
Θώμη ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΥ, Η δραστηριότητα της ΙΣΤ' Εφορείας Αρχαιοτήτων στο νομό Κιλκίς το 1990	333
Αναστασία ΤΟΥΡΤΑ, Ανασκαφή φρουρίου Γυναικόκαστρου	343
Θεοχάρης ΠΑΖΑΡΑΣ - Αικατερίνη ΤΣΑΝΑΝΑ, Ανασκαφικές έρευνες στη Βεριά Ν. Συλλάτων (1990)	353
Κώστας ΣΙΣΜΑΝΙΔΗΣ, Έρευνες στην αρχαία Κασσάνδρεια και στα αρχαία Στάγειρα	371
Μαρία ΠΑΠΠΑ, Εγκατάσταση Εποχής Χαλκού στο Πολύχρονο Χαλκιδικής	385
Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Μένδη - Ποσειδί 1990	399
Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ - Σοφία ΜΟΣΧΟΝΗΣΙΩΤΗ, Το παράλιο νεκροταφείο της Μένδης	411
Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ - Ματθαίος ΜΠΕΣΙΟΣ - Ελένη ΤΡΑΚΟΣΟΠΟΥΛΟΥ, Παρθενώνας Χαλκιδικής: ιερό σε κορυφή του Ιτάμου	425
Jill CARINGTON-SMITH - Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ, Η ανασκαφή στον Κούκο Συκιάς, 1990	439

Ιουλία ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ - Ελισάβετ-Μπετίνα ΤΣΙΓΑΡΙΔΑ, Ανασκαφική έρευνα στα Νέα Ρόδα Χαλκιδικής	455
Κατερίνα ΠΕΡΙΣΤΕΡΗ, Πρώτη ανασκαφική έρευνα στην «Ακρόπολη» Πλατανιάς Δράμας	469
Γεώργιος ΓΟΥΝΑΡΗΣ - Γεώργιος ΒΕΛΕΝΗΣ, Πανεπιστημιακή ανασκαφή Φιλίππων 1990	477
Χάιδω ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ - Αικατερίνη ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ, Ανασκαφή στην αρχαία Οισύμη, 1988-1990	487
Χάιδω ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ - Δήμητρα ΜΑΛΑΜΙΔΟΥ, Το ιερό του ήρωα Αυλωνείτη στο Παγγαίο (II)	503
Μαρία ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ-ΠΑΤΕΡΑ, Ανασκαφικά δεδομένα από τις αρχαίες πόλεις Τράγιο και Φάγηρα	513
Χάιδω ΚΟΥΚΟΥΛΗ-ΧΡΥΣΑΝΘΑΚΗ, Ανασκαφή Σκάλας Σωτήρος 1990	531
Tony KOZELJ, Το έργο της Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής στη Θάσο, για το έτος 1990	547
Γεωργία ΚΟΥΡΤΕΣΗ-ΦΙΛΙΠΠΑΚΗ, Η διερεύνηση της παλαιολιθικής κατοίκησης στην ανατολική Μακεδονία: προκαταρκτική έκθεση, 1989-1990	553
Ντίνα ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, Ανασκαφή ταφικού τύμβου στα 'Αβδηρα	561
Χαράλαμπος ΜΠΑΚΙΡΤΖΗΣ, Ανασκαφή στη Σύναξη Μαρώνειας 1990	573
Τζένη ΤΣΑΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, Η ανασκαφική έρευνα στην αρχαία Μεσημβρία κατά το 1990	587
Νίκος ΕΥΣΤΡΑΤΙΟΥ, Νεότερες έρευνες στο νεολιθικό οικισμό της Μάκρης. Ανασκαφική περίοδος 1990	595
Ντίνα ΚΑΛΛΙΝΤΖΗ, Ανασκαφική έρευνα στη Μάκρη 'Εβρου κατά το 1990	613
Διαμαντής ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΣ, Αρχαιολογικές έρευνες στην παρανέστια περιοχή	627

A. ΚΟΤΤΑΡΙΔΟΥ

ΒΕΡΓΙΝΑ 1990. ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΣΤΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ
ΚΑΙ ΣΤΟ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΠΟΛΗΣ

Δίπλα στο βορειοδυτικό άκρο της αρχαίας πόλης συνεχίστηκε και φέτος η ανασκαφή του τμήματος του νεκροταφείου που ερευνάται από το 1987¹. Λίγα μέτρα Α από τον «τάφο με τον θρόνο», Β του λακκοειδούς τάφου ΛΙΙΙ που ανασκάφτηκε το 1989², αποκαλύφτηκε ένας αρκετά μεγάλος κιβωτιόσχημος τάφος (Κ3), κατασκευασμένος από πώρινους γωνιόλιθους. Οι εσωτερικές διαστάσεις του, μήκος 2,95 μ., πλάτος 2 μ. και ύψος 2,50 μ., πλησιάζουν εκείνες του κιβωτιόσχημου τάφου της Μεγάλης Τούμπας με την τοιχογραφία της αρπαγής της Περσεφόνης, όμως εδώ ο κατασκευαστής έλυσε το πρόβλημα της στέγασης του μνημείου με ένα διαφορετικό και πρωτότυπο τρόπο, χρησιμοποιώντας δύο αντί για μία σειρά καλυπτήριων πωρολίθων. Η πρώτη σειρά αποτελείται από επιμήκεις γωνιόλιθους τοποθετημένους κάθετα στους πλευρικούς τοίχους, ώστε το μεγαλύτερο μέρος τους να προεξέχει προς το εξωτερικό του τάφου και να εδράζεται στο χώμα, ενώ προς το εσωτερικό σχηματίζουν έναν αναβαθμό πλάτους περίπου μισού μέτρου, επάνω στον οποίο ακουμπούν οι κατ' εξοχήν καλυπτήριοι, η πίεση των οποίων αντισταθμίζεται από το βάρος του προεξέχοντος τμήματος των λίθων της κάτω σειράς. Έτσι μειώνεται σημαντικά το άνοιγμα του τάφου και κατά συνέπεια και το μέγεθος των πωροπλίνθων που απαιτούνται για τη στέγασή του και ελαττώνεται ο κίνδυνος κατάρρευσης της οροφής. Η έξυπνη αυτή λύση, που, όσο ξέρω, δεν είναι γνωστή ανάλογη της από αλλού, αποτελεί μια ακόμη ένδειξη για τις προσπάθειες που κατέβαλαν οι τεχνίτες της Μακεδονίας για την αντιμετώπιση του προβλήματος της στέγασης μιας υπόγειας αίθουσας, γεγονός που θα τους οδηγήσει στη δημιουργία των μνημειακών κατασκευών που χαρακτηρίζονται «μακεδονικοί» τάφοι³.

Εσωτερικά ο τάφος παρουσιάζει μιαν αρκετά επιμελημένη κατασκευή. Οι τοίχοι και η οροφή του είναι καλυμμένοι με πολύ καλής ποιότητας μαρμαροκονία, βαμμένη με λευκό χρώμα στην οροφή και στο επάνω μέρος των τοίχων και ζωνηρό κόκκινο στο κάτω, ενώ με σκούρο κόκκινο χρώμα είναι βαμμένο το χοντρό κονίαμα που καλύπτει τους πωρόλιθους του δαπέδου. Στο βόρειο τμήμα του τάφου, σε πολύ μικρή

1. Βλ. Μ. Ανδρόνικος, ΑΕΜΘ 1, 1987, 81-88, του ίδιου, ΑΕΜΘ 2, 1988, 1-3, Α. Κοτταρίδου, ΑΕΜΘ 3, 1989, 1-11, Μ. Ανδρόνικος, Α. Κοτταρίδου, Πρακτικά 1987, 126-132, και 1988, 1989. Επίσης Μ. Ανδρόνικος, Το Έργον 1987, 44-50, Το Έργον 1988, 72-80, Το Έργον 1989, 70-73 και Το Έργον 1990, 80-83.

2. Βλ. Α. Κοτταρίδου, ΑΕΜΘ 3, 1989, 1-11.

3. Για το πρόβλημα της δημιουργίας του τύπου των λεγόμενων «μακεδονικών» τάφων, βλ. Μ. Andronicos, BSA 82, 1987, 1-16.

απόσταση από τον τοίχο, υπάρχει ένα χαμηλό ορθογώνιο πόδιο, κατασκευασμένο από πωρόλιθους και ωμές πλίνθους, επάνω από το οποίο, όπως δείχνουν τα ίχνη στο κονίαμα του δαπέδου, βρισκόταν μια ξύλινη κλίνη. Από τη διακόσμηση της κλίνης προέρχονται μάλλον μερικά ελεφαντοστέινα θραύσματα με ανάγλυφο ιωνικό κυμάτιο και σπειρομαϊάνδρο που βρέθηκαν στο σημείο αυτό. Μια σειρά σιδερένια καρφιά καρφωμένα σε κανονικές αποστάσεις στο επάνω μέρος του τοίχου μαρτυρούν την ύπαρξη κάποιων κρεμασμένων μικροαντικειμένων ή, το πιθανότερο, μιας γιρλάντας⁴.

Στην κλίνη ήταν ξαπλωμένη με το κεφάλι προς την ανατολή μια ενήλικη γυναίκα, ενώ στο νότιο μέρος του τάφου ήταν μαζεμένα επάνω στο δάπεδο τα οστά μιας δεύτερης νεκρής, μιας νεαρής κοπέλας 13 ως 15 χρονών, και ενός νηπίου⁵. Τα οστά αυτά μοιάζουν συγκεντρωμένα με προσοχή και δίνουν την εντύπωση ανακομιδής, ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι ο τάφος είχε συληθεί και το εσωτερικό του είχε διαταραχτεί σε μεγάλο βαθμό. Βέβαιο είναι ότι, όπως διαπιστώθηκε από τη στρωματογραφία, ο τάφος χρησιμοποιήθηκε δυο φορές σε δυο διαφορετικές χρονικές στιγμές. Για τη δεύτερη ταφή ανοίχτηκε στο νότιο τμήμα της επίχωσης που κάλυπτε την οροφή του μνημείου ένας ορθογώνιος λάκκος, που οι διαστάσεις του αντιστοιχούν περίπου σε εκείνες των δυο υποκείμενων καλυπτήριων πωρολίθων. Οι τρεις πλευρές του λάκκου — ανατολική, δυτική και νότια — επιχρίστηκαν με υπόλευκο πηλόχωμα, ενώ στην τέταρτη, τη βόρεια, κατασκευάστηκε ένα χαμηλό (ύψους περίπου 0,50 μ.) τοιχάριο από ωμά πλιθιά, που εδράζεται επάνω στην οροφή του τάφου και, όπως φαίνεται, χρησίμευε για να συγκρατεί το χώμα κατά τη διάρκεια της δεύτερης ταφής, μετά το πέρας της οποίας ο λάκκος επιχώθηκε.

Ο τάφος είχε συληθεί κατά την αρχαιότητα. Οι τυμβωρύχοι έσκαψαν στην ανατολική πλευρά του ένα βαθύ λάκκο και άνοιξαν στον τοίχο, λίγο ψηλότερα από το δάπεδο, μια αρκετά ευρύχωρη οπή από την οποία παραβίασαν το μνημείο. Δίπλα από την οπή σύλησης, έξω από τον τάφο, βρέθηκαν δυο σκελετοί ενηλίκων ανδρών. Ο πρώτος ήταν πεσμένος στο πλάι με τα γόνατα λυγισμένα και αντίκρυζε τον τοίχο, ο δεύτερος ήταν πεσμένος μπρούμυτα επάνω στον προηγούμενο και με το βραχίονα μπροστά στο πρόσωπο έμοιαζε σαν να προσπάθησε να φυλαχτεί. Επάνω στους δυο νεκρούς ήταν ριγμένες πέτρες και κομμάτια πωρολίθου, ενώ στο χώμα κάτω από αυτούς βρέθηκαν διάφορα αντικείμενα που προέρχονταν από τη διαρπαγή του τάφου, μερικά πήλινα ειδώλια, ελεφαντοστέινες και πήλινες επίχρυσες χάντρες και θραύσματα από ένα μπρούντζινο επίχρυσο στεφάνι με πήλινους καρπούς. Όλες αυτές οι ενδείξεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι δυο αυτοί σκελετοί ανήκουν σε τυμβωρύχους που βρήκαν βίαιο θάνατο κατά τη διάρκεια του εγχειρήματός τους⁶.

4. Ίχνη από φυτική γιρλάντα κρεμασμένη από σιδερένια καρφιά που περιέτρεχε τους τοίχους του θαλάμου στο ύψος περίπου της γένεσης της καμάρας σώζονται στο μακεδονικό τάφο III, το λεγόμενο «Τάφο του Πρίγκηπα» της Μεγάλης Τούμπας της Βεργίνας.

5. Την ανθρωπολογική μελέτη και την ταύτιση των οστών των νεκρών του τάφου έκανε ο ανθρωπολόγος Dr J. Musgrave του Πανεπιστημίου του Bristol.

6. Σκελετοί τυμβωρύχων πεσμένων με το πρόσωπο προς το έδαφος βρέθηκαν επίσης στον προθάλαμο και στην οροφή του γειτονικού «τάφου με το θρόνο».

Μολονότι οι ταφές είχαν διαταραχτεί και τα πολύτιμα κτερίσματα είχαν διαρπαγεί από τους τυμβωρύχους, βρέθηκαν μερικά υπολείμματα κοσμημάτων, ένας χρυσός ρόδακας και μερικές χάντρες, μια ολόχρυση και οι υπόλοιπες ελεφαντοστέινες, περίτεχνα δουλεμένες και επιχρυσωμένες, που βεβαιώνουν το φύλο των νεκρών. Επίσης βρέθηκαν δέκα επίχρυσια ασημένια δισκάρια με έκτυπο αστέρι, θραύσματα από επίχρυσο μπρούντζινο νεκρικό στεφάνι και αρκετές πήλινες επίχρυσες χάντρες, όλα κτερίσματα χαρακτηριστικά γι' αυτήν την εποχή. Το πιο ενδιαφέρον εύρημα όμως είναι, χωρίς αμφιβολία, ένα μοναδικό για τα ως τώρα δεδομένα του νεκροταφείου των Αιγών σύνολο πήλινων ειδωλίων, διαφόρων τύπων και μεγεθών, που ο συνολικός αριθμός τους ξεπερνά τα τριάντα. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται μερικές γυναικείες προτομές και μια ένθρονη γυναικεία μορφή, τύποι που πρέπει να σχετίζονται με τη Δέσποινα των νεκρών και που φαίνονται να συνεχίζουν μια παλιά παράδοση, αφού τους ξαναβρίσκουμε και στις γειτονικές υστεροαρχαϊκές και πρώιμες κλασικές ταφές, αλλά και άλλοι εντελώς καινούργιοι, όπως το σύμπλεγμα δυο καθιστών μορφών, μιας αντρικής και μιας γυναικείας — Διόνυσος και Αριάδνη, Αφροδίτη και 'Αδωνις(;)— σε ερωτική περίπτυξη ή το σύμπλεγμα της μισοξαπλωμένης αντρικής μορφής και της καθισμένης γυναικείας που θυμίζουν τις παραστάσεις των «νεκροδείπνων» ή ακόμη το σύμπλεγμα των δυο μικρών αγοριών με το σκυλάκι που θα μπορούσε ίσως κάποιος να ταυτίσει με τους Διόσκουρους. Υπάρχουν ακόμη ένας Πάνας με τη σύριγγα στο χέρι, ένας άνδρας με ποδήρη χιτώνα, ίσως ο Διόνυσος, ένας κωμικός ηθοποιός, μερικές ιματιοφόρες σε διάφορους τύπους και δύο πεπλοφόρες κόρες που κρατούν οινοχόες⁷ και αρκετές άλλες μορφές που δεν είναι εύκολο να ερμηνευτούν με μια πρώτη ματιά. Μερικά από τα ειδώλια, όπως π.χ. ο κωμικός ηθοποιός και οι κόρες φαίνονται να απεικονίζουν θνητούς, άλλα πάλι θεότητες ή δαιμονικά όντα (Σειρήνες). Είναι όμως πολύ δύσκολο να αποκρυπτογραφηθεί ο συμβολισμός τους και να εντοπιστούν οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή των συγκεκριμένων μορφών, ωστόσο η συστηματική μελέτη και η αντιπαραβολή τους με ανάλογο υλικό από την ευρύτερη περιοχή υπόσχεται να φωτίσει τις θρησκευτικέςπίστεις και τις δοξασίες των Μακεδόνων της κλασικής εποχής. Όσον αφορά στο ζήτημα του εντοπισμού του εργαστηρίου ή των εργαστηρίων παραγωγής, νομίζω ότι θα πρέπει πρώτα να περιμένουμε την ολοκλήρωση του καθαρισμού και της συντήρησης του συνόλου, όμως αυτό που εντυπωσιάζει από την πρώτη κιόλας ματιά είναι η εξαιρετικά καλή ποιότητά τους και η ασυνήθιστα προσεγμένη επεξεργασία των λεπτομερειών.

Ιδιαίτερα προβλήματα παρουσιάζει η χρονολόγηση του συνόλου, η οποία, λόγω του ότι δε βρέθηκαν καθόλου πήλινα αγγεία, θα πρέπει αναγκαστικά να στηριχτεί στην τυπολογία των ειδωλίων. Ωστόσο αυτή παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις που πιθανότατα αντιστοιχούν σε χρονολογικές διαφορές, οι οποίες θα μπορούσαν να εξηγηθούν ικανοποιητικά ως συνέπεια των δύο χρήσεων του μνημείου. Έτσι

7. Ο ίδιος τύπος, πιθανά και από την ίδια μήτρα, βρέθηκε σε τάφο της περιοχής της αρχαίας Μιέζας, όπως είχε την καλωσύνη να με πληροφορήσει η συνάδελφος κ. Β. Μισαηλίδου.

παλιότεροι τύποι, όπως η ένθρονη θεά και ο ηθοποιός που φορά κοστούμι της Μέσης Κωμωδίας και που, όπως δείχνουν οι λεπτομέρειες των χαρακτηριστικών του, δεν προέρχεται από πολύ χρησιμοποιημένη μήτρα και θα πρέπει να χρονολογηθεί λίγο πριν ή γύρω στα μέσα του 4ου αι. π.Χ.⁸, συνυπάρχουν με τις ραδινές ιματιοφόρες, που προϋποθέτουν τις δημιουργίες του Πραξιτέλη και γενικά δε χρονολογούνται πριν από τη δεκαετία 330/320 π.Χ.⁹. Με βάση τα δεδομένα αυτά φαίνεται αρκετά πιθανό ο τάφος να κατασκευάστηκε γύρω στα μέσα του 4ου αι. π.Χ., πριν δηλαδή από το γειτονικό μακεδονικό «τάφο με το θρόνο», και να ξαναχρησιμοποιήθηκε για μια δεύτερη ταφή στο τέλος του τρίτου τέταρτου του ίδιου αιώνα.

Το μέγεθος και η φροντισμένη κατασκευή του ίδιου του ταφικού κτίσματος, τα υπολείμματα των χρυσών και ασημένιων κοσμημάτων και του ελεφαντοστέινου διακοσμού της κλίνης, τα άφθονα, εξαιρετικής ποιότητας ειδώλια, ακόμη και η παντελής απουσία πήλινων αγγείων, γεγονός το οποίο εξηγείται μόνον εάν δεχτούμε ότι τα σκεύη που είχαν αποθεθεί στον τάφο ήταν μετάλλινα και κίνησαν την προσοχή των τυμβωρύχων, δείχνουν ότι και εδώ οι ταφές είναι ιδιαίτερα πλούσιες και ενισχύουν την υπόθεση ότι το τμήμα αυτό του νεκροταφείου προοριζόταν για την ταφή μελών οικογενειών της ανώτατης αριστοκρατίας των Αιγών.

Κοντά στο ερευνώμενο τμήμα του νεκροταφείου, λίγο νοτιότερα, στον αγρό ιδιοκτησίας Πυλωρίδη, έγινε δοκιμαστική τομή διαστάσεων 4×6 μ., στην οποία αποκαλύφθηκε πυκνή στρώση κεραμίδων κορινθιακού τύπου. Τα κεραμίδια που έχουν μνημειακές διαστάσεις και εξαιρετικά επιμελημένη κατασκευή, κάλυπταν ολόκληρη την επιφάνεια της τομής, ακολουθώντας την κλίση του εδάφους προς τα βόρεια και φαίνονται να προέρχονται από τη στέγη κάποιου σημαντικού γειτονικού κτιρίου. Στρωτήρες και καλυπτήρες είναι κατασκευασμένοι από τον ίδιο αρκετά καθαρό ροδόχρωμο πηλό και καλύπτονται εντελώς από υπόλευκο επίχρισμα. Μεταξύ των άλλων βρέθηκαν αρκετά κομμάτια ηγεμόνων στρωτήρων με σύμφυτο γείσο και τρεις ανάγλυφοι ανθεμωτοί ηγεμόνες καλυπτήρες. Η κάτω επιφάνεια των γείσων κοσμείται με γραπτά ανθέμια και άνθη λωτού και το μέτωπό τους επίσης με γραπτό μαιάνδρο. Τα χρώματα που χρησιμοποιήθηκαν και που σώζονται σε καλή κατάσταση είναι το υπόλευκο, το σκούρο καστανό —σχεδόν μαύρο— και το βαθύ κόκκινο. Τα ίδια χρώματα τονίζουν τις λεπτομέρειες των ανάγλυφων ελίκων και των ανθεμίων των καλυπτήρων. Επειδή στο χώρο που ανασκάφτηκε δε βρέθηκαν παρά ελάχιστα όστρακα και αυτά όχι χαρακτηριστικά, η χρονολόγηση του συνόλου βασίζεται αναγκαστικά για την ώρα μόνον στο στυλ των κοσμημάτων που είναι σίγουρα παλιότερα από εκείνα της κεράμωσης του ανακτόρου και θα μπορούσαν με αρκετές πιθανότητες να χρονολογηθούν στις αρχές του 4ου ή και στο τέλος του 5ου αι. π.Χ.¹⁰.

8. Πρβλ. R. A. Higgins, *Greek Terracottas* (1967) 74 κ.ε., πίν. 31B.

9. Πρβλ. ό.π., 47 κ.ε., πίν. 41F.

10. Βλ. και Ν. Καλτσάς, *Πήλινες διακοσμημένες κεραμώσεις από την Μακεδονία* (1985) 127 κ.ε. Το τμήμα ηγεμόνα στρωτήρα που αναφέρεται εκεί με αρ. κατ. 50, πίν. XXIV, 4 πρέπει να προέρχεται από την ίδια ομάδα με τις κεράμους του αγρού Πυλωρίδη.

Στην περιοχή που ερευνήθηκε φέτος δεν εντοπίστηκαν ίχνη από τοίχους, η κεράμωση της στέγης όμως δείχνει ότι πρόκειται αναμφίβολα για ένα σημαντικό, πιθανότατα δημόσιο κτίριο, που αποτελεί το παλιότερο ως τώρα γνωστό κτίσμα των Αιγών.

Ἐδεσσα,
Εφορεία Κλασικῶν Αρχαιοτήτων

Αγγελική Κοτταρίδου

VERGINA 1990: THE RESEARCH IN THE CEMETERY AND THE NORTHWESTERN PART OF THE ANCIENT CITY

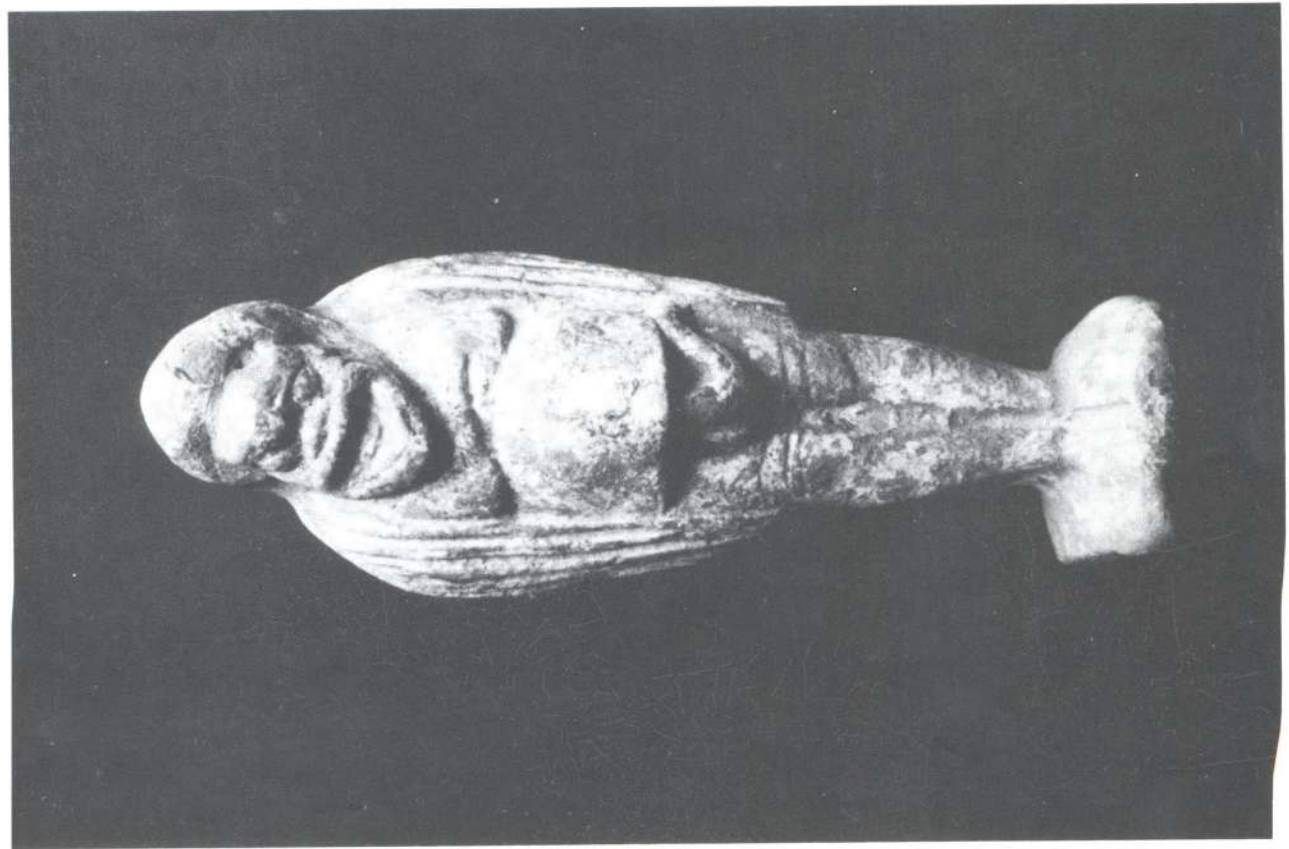
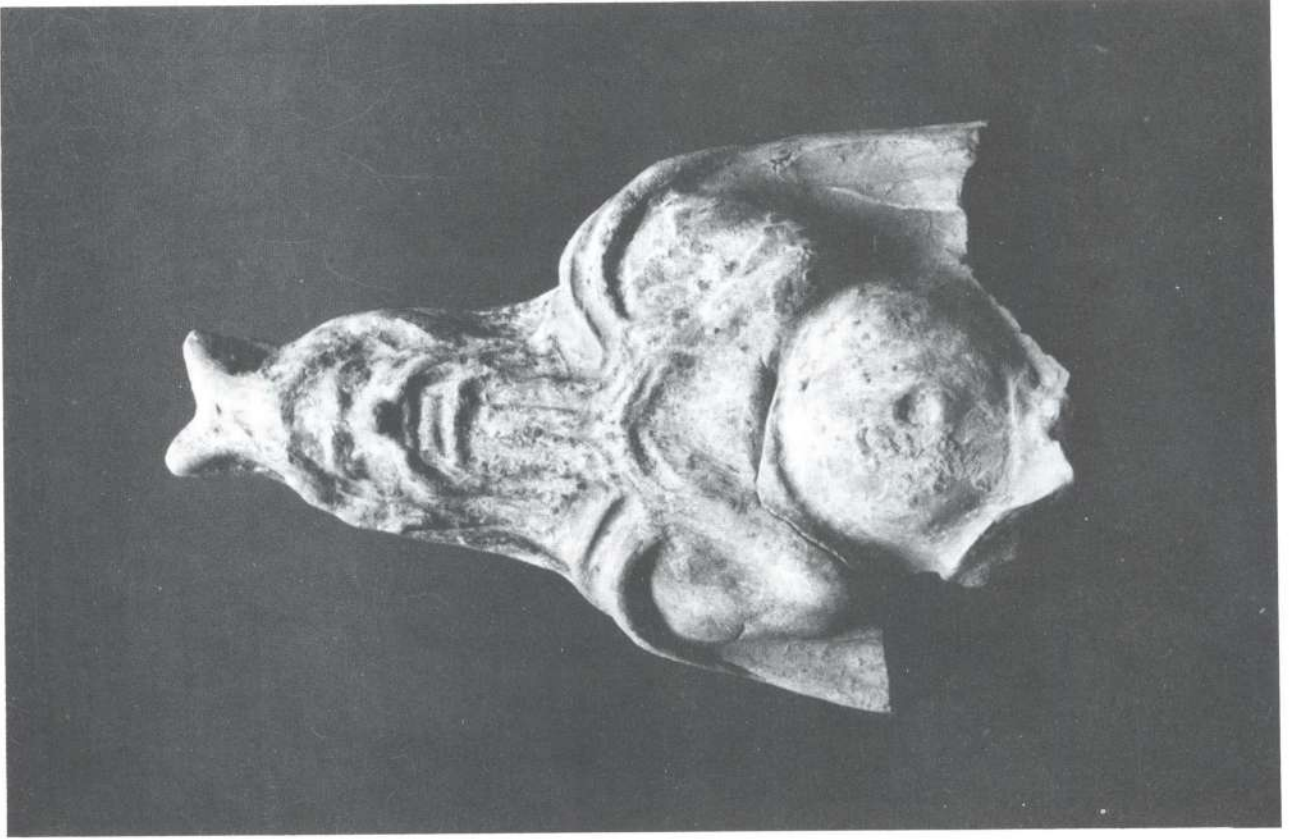
by A. KOTTARIDOU

An important cist-grave was discovered this year, not far from the «tomb with the throne» and the group of the late Archaic and early Classical graves. The cist-grave is made of porous stones and its cover is exceptional: it consists of two rows of slabs instead of one. The lower forms a step inside, diminishing the space to be covered. A low built base and remains of a wooden kline with ivory decoration were found in the northern part of the monument. A young woman had been placed on the kline and the skeletons of a young girl and a child were found in the southern part. The stratigraphy of the filling testifies a second use of the grave. The cist-grave had been looted and the skeletons of two looters were found east of it, by the hole which was opened in order to rob it. The few precious finds which survived —remains of gold, silver and ivory jewellery— the dimensions and the quality of the grave, and especially the quantity and the quality of the terracotta figurines which were found, suggest that a member of the aristocracy of Aigai had been buried there. The figurines date the grave to the 4th century B.C.

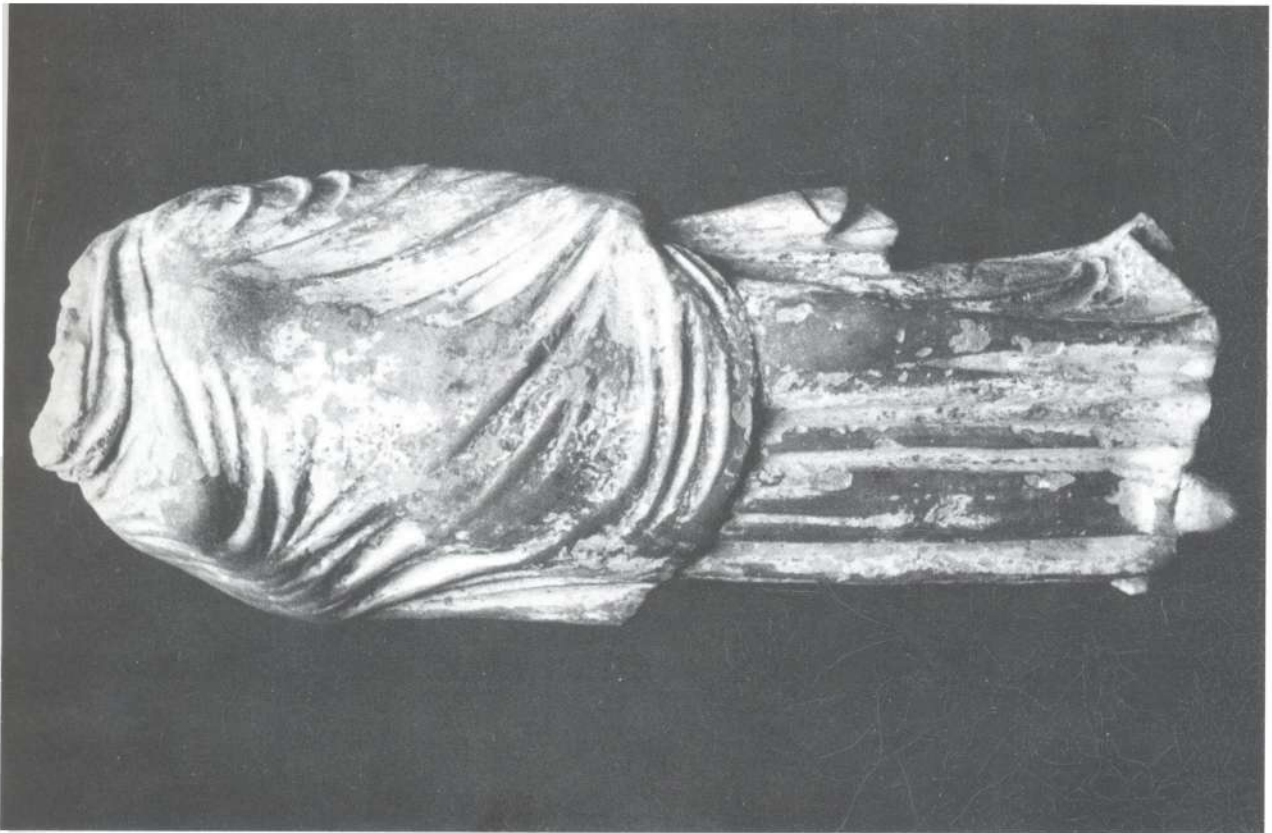
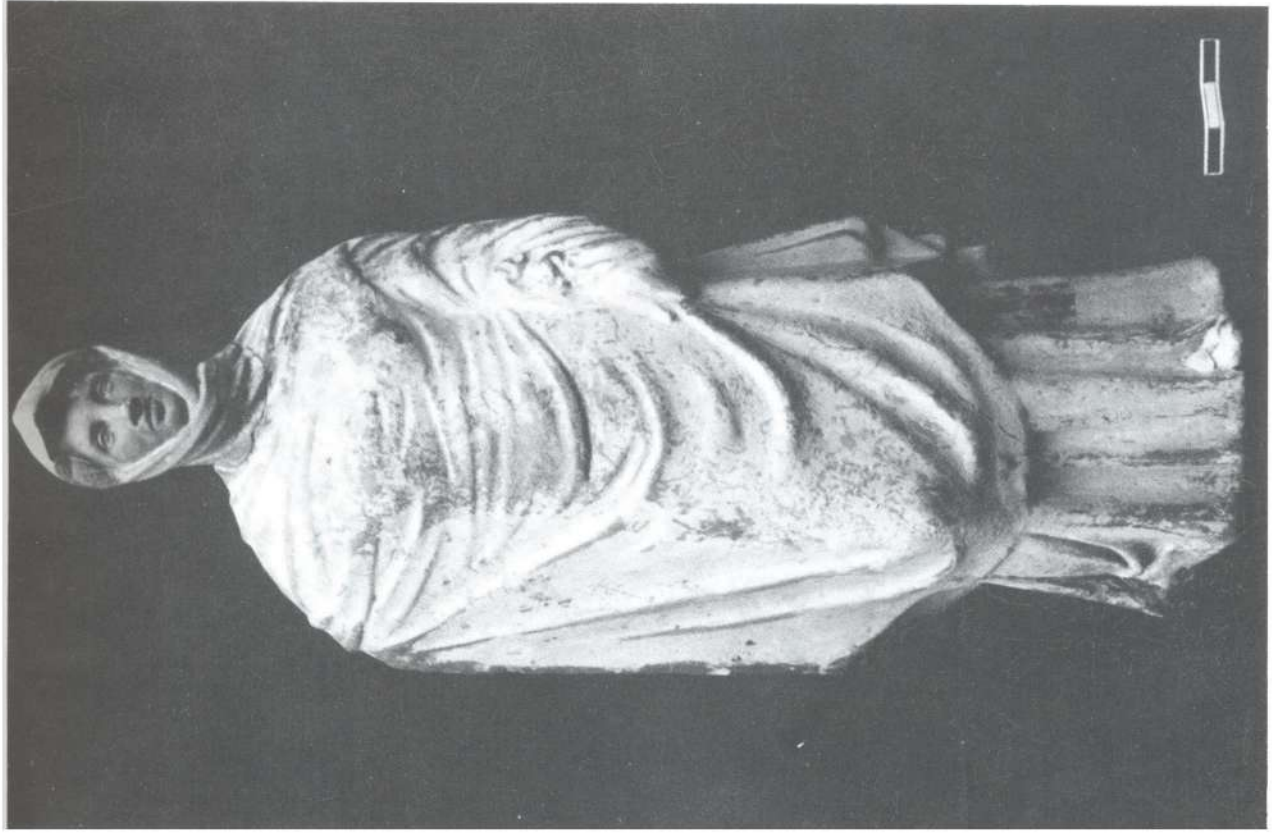
Northwest from the ancient city and not far from the cemetery, a trial trench was carried out and yielded a layer of Corinthian tiles with painted and relief antefixes; these probably belonged to the late 5th or early 4th century B.C.

1. Βεργίνα. Η οροφή του τάφου και το πλίνθινο τοιχάριο, από Α. 2. Νοτιοανατολική γωνία του τάφου. Εσωτερικό. 3. Ο σκελετός του δεύτερου τυμβωρύχου.

4. Ειδώλιο κομμικού γθοποιού. 5. Ειδώλιο Πανός.

6. Ειδώλιο ματιοφόρου κόρης, 7. Ειδώλιο ματιοφόρου κόρης.

8. Άποψη της δοκιμαστικής τομής στον αγρό Εφραιμίδα.